

# UREDNIČKA KAO AUTORICA ILI O UREDNIČKOM ŽANRU IRENE LUKŠIĆ

*Adrijana Vidić*

UDK: 821.163.42.09Lukšić.I.

Premda je u svijest hrvatskog čitatelja Irena Lukšić zasigurno upisana kao najpoznatija naša prevoditeljica ruske književnosti, njezin se višedecenijski rad u književnom polju nije zaustavljao na prevođenju. Riječ je i o vrsnoj proučateljici ruske emigrantske književnosti, ali i o izuzetno produktivnoj prozaistici te, naposljetku, i o istaknutoj urednici. Petnaestak je godina, između ostalog, uređivala biblioteku svjetske književnosti Na tragu klasika u kojoj je kao autorica potpisala četiri neobična izdanja nastala kao svojevrstan nusprodukt drugih naslova iz spomenute biblioteke. Riječ je o monografijama *Idoli i barabe: slavne osobe u književnim djelima (ogled)*, *Gradovi sela dvorci: vodič za literarne turiste*, *Klasici ostavljeni mačkama: pokušaj drukčijega čitanja književnih tekstova* i *Blagovati na tragu klasika (književna »kuharica«)*. U radu ću pokušati dati odgovor na pitanje o kakvom je žanru riječ u slučaju četiri navedena naslova te u kakvom je odnosu prema ostatku književnih interesa i ostvarenja Irene Lukšić.

Ključne riječi: Lukšić, Irena; Na tragu klasika; urednica; autorica; žanr

*Trebali bismo jednom ozbiljno razgovarati o temama koje promovirate. Hrana, putovanja, slavne osobe i sad mačke... zar ste se pretvorili u lifestyle magazin? Gdje je sport? Gdje je politika? Oprostite, ja ove vaše knjige iz biblioteke Na tragu klasika ne želim čitati! Mene zanima tko je otrovao Maksima Gorkog, kako je stvoren Titov dvojnik, tko je ideolog tranzicijske pljačke i slično. Želim jasne odgovore na povijesne izazove. Književnost pak samo množi pitanja. Zato je ljudi ne vole. (Lukšić 2015: 143)*

Epigraf kojim ovaj tekst započinje tobožnji je zapis nezadovoljnog čitatelja iz »Knjige dojmova« kojom završava jedna posve neobična monografija Irene Lukšić. Vjerojatno najpoznatija, a zasigurno najplodnija hrvatska prevoditeljica ruske književnosti te jedna od najistaknutijih proučavateljica ruske emigrantske književnosti na ovim prostorima, Irena Lukšić bila je i izuzetno plodna autorica romana i pripovijetki koja je prozu počela objavljivati već početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća. Međutim, bila je i urednica, a uređivala je, između ostalog, biblioteku Na tragu klasika, učestalo nagrađivani, moguće najbolji domaći nakladnički niz koji supotpisuju Hrvatsko filološko društvo i izdavačka kuća Disput. U toj biblioteci vizualno dojmjljiva identiteta od pokretanja 2004. godine do nedavne uredničine smrti izašlo je preko stotinu četrdeset naslova svjetske književnosti.

Ovu, u odnosu na djelo, skromnu biobibliografsku crticu ne umećem bez razloga jer supostojanje znanstvenog, spisateljskog i uredničkog (u najširem smislu) smatram sukusom kako cjelokupnog stvaralaštva Irene Lukšić tako i onog njegova dijela na koji ću nastojati skrenuti pozornost na stranicama koje slijede. Naime, spretnom je autorskom, uredničkom i žanrovskom igrom stvorila i nekoliko unikatnih izdanja koja tematiziraju određene aspekte naslova iz biblioteke koju je uređivala. Riječ je o monografijama *Blagovati na tragu klasika (književna »kuharica«)* (2011.), *Gradovi sela dvorci: vodič za literarne turiste* (2012.), *Idoli i barabe: slavne*

*osobe u književnim djelima (ogled)* (2014.) i *Klasici ostavljeni mačkama: pokušaj drukčijega čitanja književnih tekstova* (2015.). Posve poopćeno i možda do nerazpoznatljivosti pojednostavljeno govoreći, navedena izdanja nastaju na temelju sižea, motiva i/ili tematskih probranih citata iz naslova koji su izašli u spomenutoj biblioteci te bi se mogla shvatiti i kao svojevrсна njezina reklama. No, kako ćemo vidjeti, u konačnici predstavljaju potpuno prirodan slijed interesa i postupaka koje je Irena Lukšić koristila u ostatku opusa. Drugim riječima, svi njezini interesi vezani uz knjigu tu su se *do-slovno* kolažno posložili u ono što ću u ostatku rada pokušati opisati i što u naslovu uvjetno nazivam uredničkim žanrom.

O kakvom je, dakle, žanru riječ? Sve četiri knjige podnaslovom upućuju na neki njima svojstven: kuharica, vodič, ogled i pokušaj čitanja (ili, posredno, znanstveni tekst), te imaju neku vrstu uvodne riječi u kojoj autorica pojašnjava vlastitu nakanu ili preinačuje možebitna čitateljska očekivanja koja bi nastala upravo zbog podnaslova. Štoviše, na početku *Idola i baraba* izrijekom tvrdi da je struktura knjige...

*... pomalo neobična, sastavljena je od raznorodnih fragmenata, kratkih eseja, stručnih članaka, leksikografskih shema, crtica, anketa, dnevničkih bilježaka i rang-lista. Autoričine nakane nisu bile samo ludičke, na tragu avangardnih eksperimenata iz prošlog stoljeća, nego ponajprije usmjerene prema novim žanrovima. (Lukšić 2014: 11; kurziv moj, nap. A. V.)*

Kako u strukturu svake od četiri knjige ulaze jednako raznorodni fragmenti, tako se, vidjet ćemo, na sve njih može proširiti tvrdnja koju eksplícitno podvlači u slučaju jedne.

U kratkom proslavu prve po redu tiskane čitatelja upozorava da to nije obična kuharica, već *biografija* biblioteke Na tragu klasika ispisana...

*... njom samom, njenim knjigama, autorima, prevoditeljima i naročitom radnom energijom. [...] Kao urednica biblioteke, ali i kao*

*prevoditeljica mnogih uvrštenih naslova imala sam, eto, potrebu ukazati na neraskidivu povezanost s Drugima, zapravo sa svime i svih sa svima, na ono čudno stanje koje se poslije pročitano g teksta manifestira kao potreba za »još, još«. Još o junacima, još o onom što se događalo prije (ali i poslije) teksta, još o simpatičnim kućnim ljubimcima, pa o sličnim ljudima iz zbilje, o zanimljivim idejama te osobito o jelima koja su s ljubavlju ulagana u (nevidljivi) rast svega što postoji. Tako sam došla do male revije hrane i pića, ali i do svojevrsne riznice neobičnih spoznaja o vremenima i svjetovima koje sam nesebično dijelila s čitateljima. (Lukšić 2011: 5; kurziv moj, nap. A. V.)*

Pogleda li se nazive poglavlja, knjiga svakako podsjeća na kuharicu jer su poglavlja složena prema obrocima uz dodatak deserta, pića i napitaka te jela koja su namijenjena uživanju na otvorenom i u prijevoznim sredstvima. Na kraju je i pregledno kazalo, popis knjiga iz biblioteke tiskanih do tog trenutka, ali i »opširna sekundarna literatura temeljem koje su složeni recepti i stvorena dobra logistička baza za sve one koji žele 'još'« (Lukšić 2011: 7). U knjizi su, naposljetku, doista recepti koje je autorica skupila uz suradnju prevoditelja i dviju suradnica koje su neke recepte isprobale i fotografirale rezultate. Fotografije se pojavljuju u sedam zasebnih blokova, otisnute na papiru drugačijem od ostatka, a ispod njih i naziva pripadajućih jela iscrtani su prazni redovi prepušteni, pretpostavljam, čitatelju na volju. Iz cjeline se izdvaja i desetak plavom bojom otisnutih »specijala«, recepata ili priča o hrani, koje su autorice i autori biblioteke napisali posebno za ovo izdanje. Glavninu teksta pak čine recepti jela i pića spomenutih u prozi te ih prate koncizni sadržaji, sitne fotografije naslovnica, ponekad kritika i češće citati.

Međutim, značajan dio čine i nešto neočekivaniji izvaci iz tiska, s internetskih portala i foruma, stručna građa, eseji mahom autobiografskog karaktera, ali i dokumentarni autobiografski materijal poput zapisa iz vlastitog dječjeg spomenara, prijepisa teksta s obiteljske poštanske karte,

reprodukcije slika nadvojvode Franje Ferdinanda i supruge mu Sofije koje su bile na poleđini te karte ili otisnute obiteljske fotografije. Ta se građa među receptima pojavljuje bilo posve nemotivirano ili, češće, kao dio dužeg ili kraćeg asocijativnog niza vezanog uz neki motiv proze iz biblioteke. Primjerice, poglavlje posvećeno doručku počinje autoričinom uspomenom na posebno »fine i mirišljave doručke« (Lukšić 2011: 9) koje je kao djevojčica kušala u jednom riječkom hotelu. Prisjeća se razgovora između roditelja, a zatim skreće na činjenicu da je 1903. u Rijeci na terasi jedne kavane Kornél Esti, junak mađarskog pisca Dezsóa Kosztolányija, doručkovao »kavu, šesti kifli i četiri žemlje« (Lukšić 2011: 9). Nakon citata iz tog romana čitatelja upućuje u zbivanja u rodnoj Dugoj Resi iste godine, točnije »[u] novinama je vjerojatno pisalo« (Lukšić 2011: 10) o štrajku radnika tadašnje tekstilne industrije i o sukobu sa žandarima, što pak ni na kakav način nije povezano s doručkom (Lukšić 2011: 10). Ili, kada u knjigu ubacuje recepte za sok i zobene pahuljice koje doručkuje Teddy iz pedesetog naslova biblioteke Na tragu klasika, romana *Velike plime* Jacquesa Poulina, nastavlja pisati o zbivanjima u svijetu u vrijeme kada je autor započeo pisati taj roman. Točnije, kako se roman zbiva na otoku Madame, »ljetopisnu« bilješku započinje popisom izvođača festivala na otoku Wight kolovoza 1970. godine »kad su začete Velike plime« (Lukšić 2011: 16). S njih skreće na kino-repertoar, na izvođače koji su se držali na vrhu top-liste u *New Musical Expressu* i slično, čime se stječe dojam da piše listajući neki glazbeni magazin, možda čak upravo spomenuti, tim više što u sljedećem odlomku asocijativni niz dobiva nastavak i finale: »Čekaj, stani! Tih važnih 70-ih godina prošlog stoljeća objavila sam svoju prvu priču i dobila (prvu) nagradu za nju. Riječ je o *Priči bez naslova*, tiskanoj u poznatom beogradskom glazbenom magazinu« (Lukšić 2011: 16). U kuharicu, dakako, umeće i dio te priče, posve nepovezan s doručkom ili hranom općenito, ali časopis *Džuboks* u kojem je debitirala bit će važan dio autobiografskih sekvenci i u ostalim knjigama.

Nikako ne treba smetnuti da je Irena Lukšić bila urednica zbornikâ *XX. stoljeće* (2003.), *Šezdesete – The Sixties* (2007.) i *Sedamdesete* (2010.) te je ta sklonost prema bavljenju kulturom određenih decenija, ali i različitim top-listama i kronološkim popisima nešto što kod nje prelazi iz knjige u knjigu ili iz žanra u žanr. Tako se na kraju zbornika *Sedamdesete* nalazi poglavlje »Sedamdesete: izbor događaja« koje je sama napisala (Lukšić 2010: 393-435), a u kuharici nalazimo popis važnijih zbivanja u sovjetskom javnom životu za vrijeme perestrojke, bez vidljive poveznice s hranom, ali netom nakon recepta za heljdine bline na vodi vezane uz romane *Živjet ćete u Moskvi!* Dmitrija Prigova i *Mačo ne plaču* Ilje Stogoffa (Lukšić 2011: 279-282). U kuharici će se posve neočekivano na jednoj stranici pronaći i popis majčinih profesora, kolegija i tjednog opterećenja na studiju ekonomije koji završava tek komentarom da pojedina imena profesora »i danas nešto znače u struci« (Lukšić 2011: 127). Međutim, roman koji se spominje prije toga jest *Izvjestnost* Madeleine Thien čiji se junaci upoznaju na studiju, a vlasnica pansiona u kojem junakinja živi promatrala ih je »sa značajnim, majčinskim osmijehom na licu« (Lukšić 2011: 124). Na drugom mjestu u kuharici prepisuje dio konferencijskog programa koji ima veze s hranom utoliko što su mačke dobivale ostatke doručka vrijednih slavista, ali se »mora [...] sjetiti Krakowa i Svjetskog slavističkog kongresa« nakon što piše o romanu *U crvenilu* poljske spisateljice Magdalene Tulli (Lukšić 2011: 168).

Tako je i s autobiografskim esejom o radiju koji je tu umetnut, čini se, jer se pet recepata unatrag spominje junakinja romana *Izvjestnost* koja radi na radiostanici (Lukšić 2011: 147). Točnije, riječ je o povijesti radija u autoričinoj obitelji i samoj povijesti obitelji koja je na ovaj ili onaj način ispisana i u drugim njezinim knjigama te, dakako, i u preostale tri analizirane. Navest ću dio tog eseja o radiju za koji držim da zapravo predstavlja ogoljavanje postupka Irene Lukšić bilo kao filologinje, bilo kao književnice i urednice, te držim da ni on nipošto nije usamljen iskaz ogoljavanja postupka u njezinu opusu. Dapače, takvi primjeri su česti i redom

upućuju na potrebu razumijevanja cjelovitosti i međusobne neraskidivosti raznorodnih dijelova njezina stvaralaštva, na što, vidjet ćemo do kraja teksta, eksplicitno i sama skreće pozornost.

*Slušajući odabrane stvari, zamišljala sam da sam se stopila s mrežničkim radiovalovima i krenula u osvajanje svijeta. Zažmirila bih i letjela kao Cyndi Lauper, Patti Smith, Nina Hagen, sanjajući kako netko drugi umjesto mene studira komparativnu književnost i ruski jezik. Vidjela sam tu drugu osobu kao hrpu živaca kako se bori s riznicom svjetske književnosti, vidjela sam kako se uzalud pokušava iščupati iz nametnutih kanona, kako nastoji posve drugačije čitati klasike i kako ispisuje stranice i stranice čudnih tekstova o umjetnosti riječi. Vidjela sam tu drugu ja kako stvara neke nove svjetove. I onda bih to isto čula preko radija. Te svoje priče. Čula bih razmišljanja o dobrim knjigama, čula bih cijele eseje o prirodnim pojavama i znamenitim ljudima, čula bih, naposljetku, i svoj vlastiti glas kako preskače vremenske i prostorne granice i otvara put u povijest i budućnost istodobno. (Lukšić 2011: 155-156)*

Na drugom će mjestu navesti tjedni raspored emitiranja Radio Luksemburga (Lukšić 2011: 327-328), a posebno zanimljiv dodatak predstavlja popis jela iz snova s kraja 80-ih godina koje je autorica – tobože ili uistinu – netom odsanjane zabilježila u rokovnik u obliku manje ili više neobičnih, pa čak i bizarnih recepata (Lukšić 2011: 53). Autentičnost zapisa ovjerovljuje umetnutom fotografijom rukom ispisanog teksta iz rokovnika (Lukšić 2011: 54-55), a to će sve čitatelja možda podsjetiti na njezinu knjigu *Dnevnici, snevnici, rječnici (poetski zapisi o trajanju)* u kojoj postoje poglavlja s dnevničkim bilješkama o snovima i hrani («Dnevnik noćnih mora» [Lukšić 2009: 51-71] i »Dnevnik proljetnoga mršavljenja«

[Lukšić 2009: 72-93]).<sup>1</sup> I pojava dnevničkih zapisa upravo na tom mjestu u kuharici je asocijativno motivirana jer opasci da se »noću najviše bavila raznim tipovima sendviča« (Lukšić 2011: 53) prethode dva recepta za hotdog. Između njih je umetnut i prijevod dijela pjesme *Hot Dog* grupe Led Zeppelin, a sve skupa je i u asocijativnoj vezi s jelom iz romana *Tri dana kod moje majke* François Weyergansa.

I dok kuharicu naziva biografijom biblioteke Na tragu klasika, u sljedećem slučaju na početku zahvaljuje čitatelju što uzima u ruke »ovo dugačko pismo o gradovima, selima i dvorcima, kao i o mjestima koja nikad nisu postojala niti će postojati. U mojoj se obitelji, moram to reći, nije njegovala kultura putovanja« (Lukšić 2012: 5; kurziv moj, nap. A. V.). Na kraju uvoda zatim navodi kako je to »pismo o putu i putovanjima, složeno kao vodič« nastalo upravo »pod dojmom tog obiteljskog 'putovanja po vlastitoj sobi'« (Lukšić 2012: 10), dok je između ta dva citata na nekih pet stranica izložena kratka povijest migracija predaka u želji da se skrase »[n]a mjestu koje će im zamijeniti mnoge gradove u kojima su živjeli i još više mjesta u kojima su namjeravali živjeti« (Lukšić 2012: 5). I tu se, dakle, pojavljuje autobiografska građa i iznova se, na nešto drugačiji način, prisposobljuje obiteljska povijest u kojoj se zatim grafički izdvojeno pojavljuju reklama za proizvode tvornice tjestenine Pekatete i stihovi Dragotina Kettea i koja je zasigurno dobrim dijelom naknadno osmišljena tako da su »rijeke i pruge bile vezivno sredstvo mnogih sudbina u obiteljskoj sagi« (Lukšić 2012: 9).

Vodič kompozicijom ispunjava žanrovska očekivanja – strukturiran je abecedno prema kontinentima s podjelom na države i gradove uz dodatak

---

<sup>1</sup> I u »Dnevniku proljetnoga mršavljenja« iz *Dnevnika, snevnika, rječnika* navodi potvrdu da su snovi iz kuharice autentični: »U prvoj polovici 1988. često sam sanjala neobična jela i pića. Njihove recepte zapisivala sam u rokovnik i kasnije ih ubacivala u različite literarne tekstove. Mogu otkriti jedno takvo jelo: Sendvič sa sirom i povrćem« (Lukšić 2009: 73). Prilaže recept, a isti taj će se pojaviti u tekstu i na fotografiji u kuharici (Lukšić 2011: 53, 55).



nekim poglavlja za »mali predah« (Lukšić 2012: 22), a na kraju se studiozno, kao i kod kuharice, pojavljuju popis knjiga biblioteke Na tragu klasika, popis korištene literature i kazalo mjesta o kojima je u knjizi bilo riječi. Crnom je bojom ispisan autoričin tekst koji se tiče lokaliteta spomenutih u naslovima biblioteke, crvenom putopisni prilozi na zahtjev – oni njezinih suradnika, mahom prevoditelja, ali i autora biblioteke te prijatelja, a dva su tipa građe opsegom zastupljena u približno jednakoj mjeri. Vlastito upuštanje »u jedan tako složen i odgovoran posao kao što je *javno* putovanje kroz stvarne i nestvarne punktove, ulicama, rijekama i zrakom, od kojih mnoge nikad nisam doživjela« prema vlastitom priznanju plašilo ju je sve dok joj nije »palo na pamet da bi netko drugi, netko potpuno neočekivan, mogao uzeti kormilo i hrabro krenuti naprijed. I da bi se to, što je najgore, ljudima dopalo. Zašto netko drugi, a ne ja? – zapitala sam se ozbiljno.« Zatim je »smislila varku: zamolit ću nekog svog autora da skicira svoj vodič kroz gradove, a ja ću ga nadopuniti i ponuditi čitaocima za ugodno literarno putovanje« (Lukšić 2012: 11). Premda od te kompozicijske zamisli, odnosno od predočenog popisa deset najvažnijih gradova za autoricu A. L. Kennedy kao osnove knjige ubrzo odustaje, razvidno je da su autorsko i uredničko za Irenu Lukšić ako ne izjednačeni, onda barem ni na kakav način međusobno isključivi. Drugim riječima, od autorstva je ne prijeći to što ono u ovom, ali i ne samo u ovom slučaju, podrazumijeva uređivanje građe koju potpisuju druge autorice i autori. Odlučuje stoga da »sama trasa [...] put i otisne [...] se s onim što zna [...] o zemljopisnim točkama, s onim što [je] pročitala u knjigama i onim što će [joj] reći autori, prevodioci i čitaoci. I evo, baš kad [je] pomislila kako ć[e] fino krenuti – zapravo [je] već i krenula!« (Lukšić 2012: 12).

Kao i u prethodnom primjeru, priložene su fotografije s nekih mjesta o kojima je riječ, bilo njezine ili suradničke, ali činjenica da je ovo vodič a ne kuharica ne znači da se neće pojaviti i recept, i to iz romana *Babetina gozba* kada bude riječi o Norveškoj. Ili, primjerice, u posljednjem, autobiografskom poglavlju izjednačava knjige i putovanja tako da se dotiče

slavnih osoba koje čine okosnicu *Idola i baraba*. Kao djevojčica je posudila knjigu *Tarzan i zlatni lav* prijateljici koja je izvijestila da s tatom ide na poslovni put negdje oko Plitvica gdje Lex Barker snima nastavak *Winnetoua*. Gradacijski fantastično počinje zamišljati tu istu knjigu najprije među glumcima kako »započinje potpuno nov, uzbudljiv život u gradovima, selima i dvorcima koje ja sigurno nikada neću posjetiti« (Lukšić 2012: 243; kurziv moj, nap. A. V.), a potom:

*[v]idjela sam je u Rimu, gdje je plesala u slavnoj diskoteci Piper, zatim u Londonu, na koncertu grupe The Move, gdje je pjevač skupine sjekirom razbio televizor i auto, pa na Oksfordskom sveučilištu, gdje je, kao i pjevač Paul Jones, studirala engleski jezik. Mick Jagger, karizmatični frontman Rolling Stonesa, u povjerenju joj je rekao, nakon jednog neuspjelog koncerta, da ga prate neprilike otkako ga je napustila djevojka, manekenka Chrissie Shrimpton, a francuski kantautor Michel Polnareff zacijelo ju je namjeravao ponijeti sa sobom na ljetovanje [...]. (Lukšić 2012: 243)*

Mick Jagger se ponovno pojavljuje u knjizi koju podnaslovljuje ogleđom o slavnim osobama u književnim djelima i koja je iznova strukturirana studiozno: s bibliografskim priložima na kraju kao i prethodne dvije, te s poglavljima abecedno poredanima prema specijalnosti slavnih, od filologa i filozofa do pustolova i slikara, uz dodatak nekih koja tu strukturu razbijaju. Ponovo se pojavljuje tisak u dvije boje, međutim ovdje se crvena koristi za često umetnute književne, glazbene i ine citate, imena i naslove, odnosno ovdje nema suradničkih priloga, a pored fotografija, od kojih su neke s autogramima i posvetama, otisnute su i omotnice s autoričinom dugoreškom adresom na koju su pristizale od filmskih studija i klubova obožavatelja, te novinski članci o poznatima. Pojavljuju se i recepti, točnije cijelo poglavlje s receptima jela koja su nazvana prema nekim slavnim ličnostima, ali i poglavlja u obliku kod nje čestih top-lista. Jedno je tako sastavljeno od sto pjesama »napisanih u čast istaknutih ljudi iz prošlosti i sadašnjosti,

ali i u slavu nepoznatih žena, muževa, braće, sestara, roditelja i susjeda koji su postali zvijezde zahvaljujući tim posvetama« (Lukšić 2014: 49), a u drugom se pojavljuje ljestvica stotinu, kako ih naziva, »najistaknutijih osoba svih vremena, zanimanja i naroda« (Lukšić 2014: 151), nastala kao rezultat ankete koju je provela na Facebooku, kojemu pak proriče da će u budućnost biti »knjiga koja stvara svoje autore« (Lukšić 2014: 150). Kao što se recepti pojavljuju izvan kuharice, tako bi se i neka »ekstra« poglavlja iz ogleđa o slavnima, poput onog u kojem iznimno vješto spaja ruski glazbeni duo t.A.T.u. i roman Viktora Pelevina, ili onog o vuku, posve dobro uklopila u *Klasike ostavljene mačkama* gdje dominiraju životinje. Poglavlje o vuku obrazlaže i gnjavatore u prijevoznim sredstvima, pa bi se sadržajem moglo uklopiti u poglavlje o tipovima putnika u vodiču. Ekstra o Staljinu se pak ponovo dijelom može čitati kao ogoljavanje postupka, i to onog asocijativnosti, premda se sa stanovišta mjesta umetanje navedenih dodataka ovdje ne prati jasan obrazac asocijativnih nizova kao što je to bilo u slučaju kuharice.<sup>2</sup> Spomenuta je već autoričina sklonost bavljenju

---

<sup>2</sup> »Staljin, Staljin! Koliko li smo samo puta čuli tu riječ u raznim životnim prilikama i s raznim povodima! Kao da je to nešto što čovjeku pada na pamet umjesto 'pravog' izraza ili pak prije njega, i da se pritom ništa ne poremeti u mišljenju, verbalnoj komunikaciji ili značenju zapisa. [...] Ponavljajući riječ, čovjek osjeća neobjašnjivu magiju zvukova što je stvaraju prva dva jaka suglasnika i samoglasnik kojim počinje abeceda: *sta*. Sta! Kad odjekne 'sta' – nehotice iskoči slika prepreke, jer 'sta' zaustavlja kretanje mašte u prostoru. Stablo, stado, staklo, standard, stanica, starost, statistika, status, statut, staza. Onaj tko je ikada hodao prirodom s razumijevanjem, poznaje moć ovih suglasnika. Primjerice, stablo« (Lukšić 2014: 98). Niže potom vjerovanja o stablima te navodi dio pjesme Grigora Viteza »Kad bi drveće hodalo« koja, prema njoj, potvrđuje statičnost drveća. »Zamislimo, dakle, stabla u kretanju, ali i stado, staklo, starost i standard! I to ne samo na hrvatskom jeziku nego na svim jezicima svijeta. Svi ti pojmovi i asocijacije, dakle stablo, stado, staklo, staza i još tisuće i tisuće riječi u drugim jezicima samo su dio gradbenog materijala jedne impozantne pojave koja kruži oko čovjeka koji nema imena, koji je, kako bi rekla pjesnikinja Marina Temkina, prvo izmislio život, a onda se nastanio u njemu. Bezimeni Gruzijac Josif Visarionovič Džugašvili, naime, izmislio si je ime Staljin i onda se nastanio u njemu« (Lukšić 2014: 99).

kulturom određenih dekada, pa ovdje nalazimo poglavlje autobiografskog karaktera »Slike s izložbe: šezdesete«. Za nju su, naime, šezdesete počele »kad se na kioscima pojavio prvi broj glazbenog magazina 'Džuboks'« (Lukšić 2014: 122), već spomenutog u slučaju kuharice, ali u kuharici se bavi i pojavom kioska u Dugoj Resi (Lukšić 2011: 361-363). Autobiografski esej »Šetnje sa slavnim osobama (o autorici)« ponovo ispisuje u formi dnevnika snova, gdje iznad svakog sna umjesto datuma dolazi napomena da je datum nečitak. Navest ću jedan njegov dio koji je u kontekstu ovog rada posebno zanimljiv jer se u njemu poziva na dva prethodna naslova i pored pojedinačnih, daje im i zajedničku žanrovsku odrednicu:

*Cijelu noć osjećala sam nelagodu zbog događaja zabilježenog u svim medijima: naime, na fotografijama i videoklipovima prikazana sam kako Justinu Bieberu udaram pljusku. Taj san upućuje na seriju knjiga vezanih za biblioteku Na tragu klasika: kuharicu Blagovati na tragu klasika i travelog Gradovi, sela, dvorci. Riječ je o esejima-vodičima (kurziv moj, nap. A. V.) kroz književna djela i zbilju koja je nadahnula tu literaturu. Hrana je, naravno, oduvijek bila snažan poticaj i pisanju i čitanju, pa nije neobično što se našla s obje strane stvarnosti, u književnosti i životu. A putovanja? Putovanja su ljudske sudbine. Sve i svi idu nekamo. (Lukšić 2014: 159-160)*

Primjera pojave istovrsne građe u četiri žanrovski različito naslovljene knjige, ali i u ostatku autoričina opusa, moglo bi se priložiti cijelo mnoštvo, no smatram da je i iz navedenih jasno da, osim što Irena Lukšić ne postavlja granicu između autorskog i uredničkog, ne čini to ni u slučaju žanrovskog, te sve sklapa u jedinstvenu, cjelovitu umjetničku strukturu, pritom slobodno koristeći sve vrste vlastitog djelovanja u književnom polju. U posljednjem naslovu ove – sad već možemo reći – tetralogije nalazim izrijeckom izneseno objašnjenje za to, i to ponovno u iskazu ogoljavanja postupka.

U nesumnjivo drukčijem pokušaju čitanja književnih tekstova, kako podnaslovljuje knjigu *Klasici ostavljeni mačkama*, dočaran je, tvrdi,

»duhovni život mačaka u dnevnoj sobi« (Lukšić 2015: 7) jer se isključivo u toj sobi mačke bave književnošću.<sup>3</sup> I u tom izdanju pojavljuju se vizualni prilozi, odnosno fotografije mačaka »iz mačjih stanova s bogatim društvenim životom« (Lukšić 2015: 7), prilaže se i recept za »Babu s rumom« u poglavlju »Dječji kutak«, sastavljenom od tri priče koje su mačke složile »prema predlošku svjetski poznatih bajki i rado čitanih djela iz biblioteke Na tragu klasika« (Lukšić 2015: 33). Ponovno se umeću suradnički prilozi u obliku kratkih bilješki o mačjoj lektiri koje su napisali autoričini prijatelji, znanci i kolege o svojim mačkama. Autoričini su eseji u ovom slučaju o psima u ruskoj književnosti, drugim životinjama socijalističke Moskve i o kraju svijeta, i potkrijepljeni su cijelim nizom citata otisnutih crvenom bojom. Sve su ih, kako navodi, lektorirale mačke Biba i Liba (Lukšić 2015: 80), a njih su se dvije pojavile i u ulozi antologičarki jer su napravile i izbor iz poezije uključene u prozna izdanja biblioteke (Lukšić 2015: 81). Mačkama se pripisuje i autorstvo poglavlja »Meki bestijarij«, koje je tako nazvano »zbog širine obuhvata primjeraka« (Lukšić 2015: 95) i u kojem su uz kratke sižee i napomene pobrojane domaće, divlje i fantastične životinje biblioteke. Naposljetku, Biba i Liba stoje i iza Facebook grupe »Miss i Mister Klasika«, što je ujedno i naslov poglavlja u kojem se prikazuje plasman junaka i junakinja zasebno (Lukšić 2015: 121-124).

Novi tip građe uvodi u poglavlju s, pretpostavljam, izmišljenim pismima čitalaca koji uglavnom negoduju oko nekih stvari koje se tiču naslova iz biblioteke, a na općenitu satkanost likova isključivo od jezičnog materijala

---

<sup>3</sup> Sadržaj objašnjava ovako: »Prvo je objašnjeno što mačke čitaju i kako mačke čitaju knjige, potom su priložena iskustva drugih vlasnika mačaka, a na kraju se otkrivaju razne vježbe s literarnim djelima što ih mačke izvode kad ih nitko ne gleda – od sastavljanja antologije poezije iz pročitanih knjiga i izbora *Miss* i *Mistera* Klasika preko poučnih i zabavnih priloga (od kojih ne potječu svi iz mačje radionice i nisu nužno vezani uz njih) do niza dojmova nakon druženja s mačkama« (Lukšić 2015: 7).

– pa time onda i tobožnjih autora tih pisama – upozorava umetnuvši na početku tog poglavlja epigraf iz *Teorije književnosti* Welleka i Warrena (Lukšić 2015: 125). Novina je i kviz s pitanjima koja se tiču »mačaka, te obuhvaćaju razna područja kulture i života općenito« (Lukšić 2015: 133), za koji se predočava i korištena literatura koju su prikupile mačke, a u prethodna tri izdanja nije bilo niti knjige dojmova i zahvala, koju Biba i Liba upućuju mačkama zato »što postoje«, usput navodeći izbor izreka o mačkama (Lukšić 2015: 151). Posebna novina u odnosu na preostale naslove jest pomalo zagonetna odsutnost kraćih i/ili dužih autobiografskih eseja na kakve je čitatelj već navikao. Međutim, na samom kraju knjige pojavit će se bilješka o autorici kakve nema u drugim analiziranim naslovima i u kojoj nalazim sumarni pregled značajnog dijela raznorodne građe koju je autorica kolažirala u ostale tri knjige, ali i izvan njih, te potvrdu da su sve vrste književnog rada kojima se bavila Irena Lukšić neraskidivo povezana cjelina.<sup>4</sup>

I ta je bilješka obilježena mačkama pa tako započinje citiranjem Bibe i Libe koje tvrde da bi autoričin život bio drugačiji bez mačaka, ne zato što »u njenoj biografiji ne bi bilo ove knjige«, već »u njenim knjigama ne bi bilo ovakve biografije« (Lukšić 2015: 153), što autorica potvrđuje te ponovno započinje pripovijedati priču o obiteljskim migracijama od moravske Ostrave i Ilirske Bistrice do Duge Rese. Ovaj put je, međutim, obogaćena mačkama koje su živjele u obje grane obitelji. Prva trećina teksta posvećena je obitelji prije autoričina rođenja, posljednja njezinoj bibliografiji, a ona u sredini samoj autoričinoj (auto)biografiji, u kojoj će čitatelj prepoznati i podatke i postupke iz drugih knjiga, i to ne isključivo iz onih koje su ovdje analizirane.

Premda ostatak opusa Irene Lukšić zavređuje pomne dodatne studije, pozvat ću se ovdje u ilustrativnu svrhu na njezin prvi i njezin posljednji za

---

<sup>4</sup> Bilješka o autorici pojavljuje se još jedino na kraju kuharice, ali u posve konvencionalnom obliku (Lukšić 2011: 430).

života objavljen roman. U dječjem romanu *Zrcalo*, objavljenom u biblioteci Vjeverica 1983. godine, već daje istaknuto mjesto periodici jer je *Zrcalo* dječje »dvorišno glasilo« (Lukšić 1983: 10), a u njemu i romanu samom pojavljuje se prethodno isticana građa: glazbene ljestvice (Lukšić 1983: 20, 49), oglasi (Lukšić 1983: 21), pisma čitatelja (Lukšić 1983: 25, 38), slavne osobe (Lukšić 1983: 26), cijele priče (Lukšić 1983: 27, 28), stihovi (Lukšić 1983: 82, 83, 84, 88), dnevnički zapisi (Lukšić 1983: 94), reklame (Lukšić 1983: 44) i slično. Ta se građa pritom nerijetko kolažno umeće, što je svakako najzamjetnije kod reklama, iskaznica i plakata (Lukšić 1983: 44, 69, 74). Naposljetku, sama je pripovjedačica i protagonistica prvog romana *urednica* lista. Trideset pet godina poslije izlazi roman *Sve o sestri Robina Hooda* koji nastaje na temelju dokumentarne građe majčina nestandardnog dnevnika sastavljenog poput samog romana od opisa i teksta s fotografija (Lukšić 2018: 7, 10, 13, 16, 17), teksta s razglednica (Lukšić 2018: 29, 109), novinskih anketa (Lukšić 2018: 20), reklama (Lukšić 2018: 25), izjava slavnih lica (Lukšić 2018: 114), novinskih članaka (Lukšić 2018: 37), ljestvica (Lukšić 2018: 45), adresa klubova obožavatelja (Lukšić 2018: 54-55), popisa za kupnju (Lukšić 2018: 68), oglasa (Lukšić 2018: 74), recepata (Lukšić 2018: 83), školskih svjedodžbi (Lukšić 2018: 86), izvještaja (Lukšić 2018: 14-15), stihova (Lukšić 2018: 21, 90, 116) i dugog niza druge, već poznate građe.

U bilješci o autorici iz *Klasika ostavljenih mačkama* nalazimo podudarnosti s tim i drugim tipovima korištene građe<sup>5</sup> i usuglašenost među

---

<sup>5</sup> »U dokumentaciji o vremenu kad sam došla na svijet nisu bile samo slike mojih prvih koraka na terasi u činovničkoj zgradi ili igre u pijesku drvenom lopaticom, nego i izresci iz novina te listovi iz mamina dnevnika na kojima su joj znanice ostavile recepte za jela kojih nije bilo u kulinarskim receptima. Tako moja povijest počinje člankom iz *Borbe* koji kaže da je u Moskvi pokopan Staljin te da je prvim sekretarom KPSS-a imenovan Nikita Hruščov. Tata je na nekom papiriću napisao da je Perry Como objavio ploču Don't Let The Stars Get In Your Eyes, a mama je istrgnula stranice *Vjesnika u srijedu* i *Svijeta* na kojima su fotografije s vjenčanja Johna F. Kennedyja i Jacqueline Bouvier, reportaže s premijere filma

tvrdnjama kojima obnažuje vlastite literarne postupke, a koji upućuju na cjelovitost i neraskidivu povezanost dijelova kao temeljni postupak. Odnosno, građu je prema vlastitom priznanju prestala prikupljati i počela koristiti u isto vrijeme kad je počela prevoditi, pisati i baviti se znanstvenim radom. Novi su interesi ugasili »potrebu za arhiviranjem stvarnosti, skupljanjem izrezaka iz časopisa, bilježenjem top-lista piratskih radio-stanica, snimanjem radioemisija, vođenjem dnevnika i slikanjem mačaka«, a »događaji i ideje [su] dobili priliku za novi život i širenje u prostoru i vremenu. *Sve, dakle, što ima veze sa mnom – ima veze i sa ostalima i sa svime ostalim*« (Lukšić 2015: 156; kurziv moj, nap. A. V.). Naposljetku, »poslanstvo« biblioteke Na tragu klasika od početka je bilo »da svakodnevno napućuje naš život odabranim književnim dvojnicima i da širi istinu, veliku istinu, da nitko nije sam na svijetu. Da obilno hrani i sačuva nešto od propadanja, kako bi rekao Josif Brodski, iz svog svijeta, iz nesemantičkog kontinuiteta« (Lukšić 2011: 7).

## BIBLIOGRAFIJA

Lukšić, Irena. 2011. *Blagovati na tragu klasika (književna »kuharica«)*. Hrvatsko filološko društvo – Izdavačka kuća Disput. Zagreb.

---

Freda Zinnermanna *Odavde do vječnosti* s Burtom Lancasterom, Deborah Kerr i Frankom Sinatrom, članak o dodjeljivanju Nobelove nagrade Winstonu Churchillu i izboru Josipa Broza Tita za predsjednika Jugoslavije. [...] U obiteljskoj arhivi više nisam imala posebno mjesto, a nije se slijedila ni kronologija. Sav koristan materijal stavlja se u veliku kartonsku kutiju, tako da se tu mogla naći i moja gimnazijska svjedodžba, i tatina zbirka maraka na temu knjige i čitanja, i mamine skripte iz knjigovodstva. Bilo je tu i članskih iskaznica Kluba obožavatelja sastava The Beatles i The Rolling Stones. [...] Fotografije mačaka bile su zamotane u šareni papir« (Lukšić 2015: 155).



- Lukšić, Irena. 2009. *Dnevnici, snevnici, rječnici (poetski zapisi o trajanju)*. Meandar Media. Zagreb.
- Lukšić, Irena. 2012. *Gradovi sela dvorci: vodič za literarne turiste*. Hrvatsko filološko društvo – Izdavačka kuća Disput. Zagreb.
- Lukšić, Irena. 2014. *Idoli i barabe: slavne osobe u književnim djelima (ogled)*. Hrvatsko filološko društvo – Izdavačka kuća Disput. Zagreb.
- Lukšić, Irena. 2015. *Klasici ostavljeni mačkama: pokušaj drukčijega čitanja književnih tekstova*. Hrvatsko filološko društvo – Izdavačka kuća Disput. Zagreb.
- Lukšić, Irena. 2018. *Sve o sestri Robina Hooda*. Meandar Media. Zagreb.
- Lukšić, Irena. 1983. *Zrcalo*. Izdavačko knjižarska radna organizacija Mladost. Zagreb.
- Sedamdesete. Zbornik*. 2010. Ur. Lukšić, Irena. Hrvatsko filološko društvo – Biblioteka Književna smotra. Zagreb.

## EDITOR AS AUTHOR; OR, ON IRENA LUKŠIĆ'S EDITORIAL GENRE

### *A b s t r a c t*

While to the reading public Irena Lukšić is surely best known as our principal translator of Russian literature, her decades-long toil in the field of literature extended far beyond translation. She was a prominent scholar of Russian emigre literature, as well as an exceptionally fertile prose writer and, last but not least, an important editor. The world-literature series *In the Wake of Classics*, which she edited for fifteen years, includes four rather unusual publications of her own, a kind of by-products of her editorial work. The paper will attempt to answer the question to which genre possibly belong the books *Idols and Rascals: Famous People in Literary Works (an Essay)*, *Towns Hamlets Castles: a Guide for Literary Tourists*, *Classics Left to Cats: an Attempt to Read Literary Texts Otherwise* and *Feasting in the Wake of Classics (a Literary »Cookbook«)* and provide an outline of their relation to Irena Lukšić's other literary interests and accomplishments.

Key words: Lukšić, Irena; *In the Wake of Classics*; editor; author; genre